

Beschrijving en waardering van de historische lintbebouwing in het plangebied kerkdorp Acht

Beschrijving

Het kerkdorp Acht is ontstaan uit een Middeleeuwse nederzetting. Het behoorde tot Woensel maar had al in de 16de eeuw een eigen kapel. Deze St. Antoniuskapel lag niet op de plaats van de huidige kerk uit 1883, maar meer westelijk ten zuiden van de huidige Waalstraat. Het akkercomplex van Oud en Nieuw Acht is op de oudste topografische kaarten nog goed herkenbaar. Het strekte zich ten zuiden van het beekje de Ekkersrijt in zuidwestelijke richting uit tot de hoeven De Hurk en Tegenbosch.

De centrale as werd gevormd een weg die vanaf Mensfort naar de kerk en vandaar naar de Mispelhoef liep. In 1881 heette deze straat vanaf de Boschdijk tot de spoorlijn Oud Achtsestraat, na 1920 Rijnstraat en Waalstraat. Ter hoogte van de kerk maakte deze weg een knik op het punt waar de huidige Lekstraat uitkwam. Hier begint de Waalstraat. Het vroegere verloop is nog aan de situering van de bebouwing aan het noordelijk einde van de Rijnstraat te zien.

De bebouwing van Acht concentreerde zich langs deze straat en droeg tot ver in de 20ste eeuw een verspreid karakter. Wel was er sprake van enige verdichting, maar de stadsuitbreidingen van Woensel hebben Acht ongemoeid gelaten tot de laatste decennia van de 20ste eeuw.

In de 19de eeuw liep er ook een weg van Acht naar de schuurkerk aan de Woenselsestraat: de Oude Achtse Kerkdijk. Deze weg en de latere Nieuwe Dijk bestaan niet meer.

Analyse

Van het gehucht Nieuw Acht is nauwelijks iets bewaard gebleven. Tegenwoordig herinneren westelijk van de spoorlijn alleen de naam Mispelhoefstraat en twee boerderijen daar nog aan. Deze liggen buiten het plangebied. Tussen de spoorlijn en de Boschdijk is het dorpse karakter nog duidelijk herkenbaar.

De Rijnstraat en Waalstraat hebben een open bebouwingsstructuur met een verspringende rooilijn en overwegend vrijstaande villa's en woningen van overwegend een of twee lagen met kap. De boerderij Rijnstraat 20 herinnert aan het agrarisch verleden en heeft de status van gemeentelijk monument.

Tussen de Boschdijk en de Verzetsheldenlaan wordt de zuidkant van de Rijnstraat gekenmerkt door huizen uit het interbellum. De noordkant is meer divers van karakter.

Op de hoek van de Rijnstraat en de Cor Gehrelslaan bevindt zich een open terrein dat begrensd wordt door een boerderij (Cor Gehrelslaan 7).

Ook de Waalstraat is divers van karakter. Weinig panden dateren uit de prestedelijke fase. Een bijzonder element vormt het terug gelegen dubbelpand Waalstraat 122-124 uit 1901.

De kerk IJsselstraat 4 is een gemeentelijk monument en markeert het centrum van Acht en vormt het middelpunt van een ensemble samen met pastorie, dorps huis (een voormalig schoolgebouw) en enkele oudere panden.

Het karakter van een dorpskern wordt versterkt door het plantsoen met kiosk.

Waardering

Het oorspronkelijke dorpse karakter van Acht is aan de Rijnstraat, Waalstraat en rond de kerk gaaf bewaard gebleven door de open ruimtelijke structuur en de overwegend vrijstaande panden, die in korrelgrootte en afgezien van een enkele uitzondering ook in bouwtrant goed bij elkaar passen. Beeldbepalend voor de historische karakteristiek van het kerkdorp zijn de volgende panden:

Rijnstraat 1-17, die samen een gaaf geheel vormen, 33, 42-44 (oorspronkelijk een boerderij) en 76; IJsselstraat 1, 2 en 6 vanwege de ensemblewerking met de kerk IJsselstraat 4; Lekstraat 4, het Dorpshuis, dat mede door zijn functie ook bijdraagt aan de herkenbaarheid van de dorpskern; Waalstraat 122-124 met het ervoor gelegen veld en het geboomte (een van de twee is gekapt); de boerderijen Rijnstraat 20 (gemeentelijk monument) en Cor Gehrelsstraat 7 als verwijzingen naar het agrarisch verleden. Ook Scheldestraat 2, 4-10 zijn beeldbepalend voor de vroegere dorpskarakteristiek. Hoewel buiten het plangebied geldt dat ook voor de boerderijen aan de Mispelhoefstraat 19 en 25.

Aanbevelingen

Ten behoeve van de herkenbaarheid van de historische structuur verdient het aanbeveling de beeldbepalende panden planologisch te beschermen met een sloopvergunningstelsel.

Voorts dient de openheid van de ruimtelijke karakteristiek geborgd te worden door de verspringende rooilijn te respecteren, begrenzingen van bouwvlakken aan te geven en het groen als structureel groen te bestemmen. Voortuinen naar de openbare weg te begrenzen met hagen. Vóór Waalstraat 122 zou de verdwenen boom herplant moeten worden.

Nieuwe bebouwing is te ontwerpen passend met de omgeving, v.w.b. architectuur en materialisering. Nok en goothoogte als bestaand, d.w.z. een of twee lagen met kap.

Bronnen:

Caspers, Thijs en Huib Stam, *Historische topografische Atlas ±1836-1843 Noord-Brabant 1:25.000*, Tilburg 2008
Caspers, Thijs, Anouk van der Leest en Huib Stam, *Historische topografische Atlas ±1894-1914 Noord-Brabant 1:25.000*, Tilburg 2006
Topografische kaarten 1:25000, 1929, 1946
Beekman, P.C. , *Eindhoven Stadsontwikkeling 1900-1960*, Mierlo 1982
RCE 2012, Rekening houden met cultuurhistorische waarden
RCE 2013, Cultuurhistorisch onderzoek in de vormgeving van de ruimtelijke ordening
RCE 2014, Eenheid en verscheidenheid, een zoektocht naar een integrale cultuurhistorische waardenstelling van het materiële erfgoed, achtergronddocument
Beekman, Piet, *Eindhoven stadsontwikkeling 1900-1960*, Mierlo 1982
Melssen, J.Th.M. ,*Bijdragen tot de geschiedenis van Woensel"*, deel III, 1981
Spoorenberg, J., *Straatnamen in de geannexeerde dorpen, later gemeenten, vóór 1920*, <https://zichtopeindhoven/straatnamen> (feb. 2019)
Spoorenberg, J. , *'t Gruun Buukske*, 11 (1982), p. 43, 65, 80
Damen, Ben, *Boschdijk en aangrenzende wijken*, Eindhoven 2017